

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Тыва
Управление образования Каа-Хемского района МБОУ СОШ с.Усть-Бурен

СОГЛАСОВАНО:

на заседании пед.совета

протокол №1

от « 28 » августа 2023г.

УТВЕРЖДЕНО:

Директор школы:

Мыдый А.Н.

ПРИКАЗ №4.87

от «1» сентября 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Литературное (тувинское) чтение»
для обучающихся 4 класса

Усть-Бурен 2023

Тайылбыр бижик
«Литературлуг номчулга» деп эртемнин ниити характеристиказы

Эге школага «Литературлуг номчулга» деп эртем оореникчини чогаалга чангыс аай болгаш узуктелиишкин чок ооредириинин бир кезээ болур.

Эге класс оореникчилеринин ук эртемни ооренип тура, амыдыралчы дуржулгазы байлак эвес болганындан чечен чогаалды состун уран чуулу деп шингээдип алыры онзагай.

Баштайгы уе-чадада уругларнын чедиишкинниг ооренип болгаш сайзыраарынын кол байдалын чедип алыры - биле номчуттунар чанчылын хевирлээри чугула. Оон ужун номчулгага сундулуг уругну белеткээринин элээн каш угланыышкыннары бар: тыва чечен чогаалдын созуглелдерин номчуур чанчылдарын хевирлээр болгаш сайзырадыры; чечен чогаалдын эн бодуун билиглери-билеуругларны чепсеглээри; долгандыр турар хурээлел, мозу-шынар база эстетиктиг унелелдер дугайында билиин хевирлээри.

«Литературлуг номчулга» кичээлдеринин оске эртемнерге бодаарга, бир тускай чуулу – кичээл бурузунге чогаалдын жанр болгаш утказындан хамаарылга чок оореникчилернин дыл-домаа база ниити кижизидилгезинче кичээнгейни угландыраы: созуглел бурузун уругнун аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырындан ангыда, мозу-будуш талазы-биле шынарларын хевирлээр сорулгалыг ажыглаар.

Ук эртемни ооренип тура, эртемнер болгаш культуралар аразында харылзааны тургузар, ынчангаш орус база оске чоннарнын аас чогаалы, чечен чогаалы, хурээлел, уран чурулга, куш-ажыл кичээлдери-биле холбаары кордунуп турар.

Кол сорулгазы болгаш айтырыглары

Эге школага «Литературлуг номчулга» деп эртемни ооредириинин кол сорулгазы – торээн дылынга медреселдиг, шын база аянынг номчуп билир кылдыр чанчыктырарда, тыва дылында бижиттинген ооредилге, эртем-нептеренгей база чечен чогаал созуглелдеринин утказын шингээдип, угаан бодаар чанчылдарын оттуруп сайзыратпышаан, бот-номчулга дуржулгазынга даянып, номчукчу болур бурун эргезин хевирлээр.

Ук сорулганы боттандыраы-биле дараазында айтырыгларны шиитпирлээр:

- торээн дылынга чугаа ажил-чорудулгазынын бугу хевирлерин (дыннаары, номчууру, чугаалаары, бижири) сайзыратпышаан, оске кижилер-биле харылзаа тудуп билир кылдыр чанчыктырар;
- тыва чечен досту эстетиктиг шингээдип алырынга белеткеп, торээн дылынга номчуттунар сонургалын оттуруп сайзырадыр;
- тыва чечен чогаалдын созуглелдери-биле ажылдап билир кылдыр чепсеглээр сорулгалыг эге практиктиг билиглери бээр;
- чангыс ол-ла темага бижиттинген тыва болгаш оске-даа чоннарнын чогаалдарын деннеп, домей болгаш ылгалдыг чуулдерин тодарадып билир кылдыр чанчыктырар;
- уругларнын номчаан чогаалдарынга даянып, оларнын мозу-будужун хевирлеп тура, эки-багай, буянныг-бакдеп чуулдер дугайында билиглери сайзырадыр, торээн чону база оске аймак кижилер чурттап турар чурту дээш чоргааралын оттуруп, Тыва болгаш Россиянын чоннарынын культура база чечен чогаалын хундулеп билир кылдыр кижизитпишаан, оореникчинин мозу-эстетиктиг дуржулгазын байыдар.

Ооредилге планнаашкынында «Литературлуг номчулга»

деп эртемнин туружу

Неделяда 1 шак

1-ги чартык чылда – 16 шак

2-ги чартык чылда – 18шак

Чылда – 34 шак

Бот-тускайлан, предметтиг, метапредметтиг
хевирлеттинеринин туннелдери (УУД)

Мозу-шынарында, аажы-чанында бот-тускайлан хевирлеттинген турар билиглери:

- Торээн дылывыс харылзажырынын база мээ–медереливистин шынарын коргузеринин кол чепсээ;
- Торээн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди,бодалдарны илерединге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;
- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонuurгалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Торээн дылын сайзырадырынга. Ону кадагалап арттырарынга оореникчинин бот киржилгеzi;
- Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраы.

4-ку класстын оореникчилеринин бот-тускайлан хевирлеттинген турар уjurлуг мозу -шынары:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- езу-чурумга чагырткан, уjur-дурумну сагып билир кижизиг мозу – шынарлыг бооп хевирлеттинген турар;

4-ку класстын оореникчилеринин билиинин предметтиг хевирлеттинген турары:

- Ыыткыр, сымыранып, иштинде созуглелди бодунун билип алыр шаа-биле дурген номчууру.
- Созуглелдин хевирлерин литературлуг негелделерге дууштур (шын адалга, бижик демдектерин, логиктиг ударениени сагып) номчууру.
- Созуглелдин адынга болгаш бердинген чуруктарынга даянып, оон утказын баш удур даап бодаары.
- Номчаан чуулунун кол состеринге даянып , утказын бодунун созу-биле дамчыдып билири.
- Болуушкуннарнын болуп турар аайы-биле дес-дараалашкаан сагып чугаалаары.
- Созуглелди кезектерге утказынын аайы-биле чарып, башкынын дузаы-биле бодуун болгаш нарын план тургузуп, кезек бурузунге база будун созуглелге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири.
- Номчаан чуулун долuzu-биле, кысказы-биле, шилилгелиг, диалогтарны медээ домактары-биле солуп, чувелернин оvур-хевирин деннеп, чугаалап билири.
- Номчуур номунун титулдуг арынын, аннотациязын, эге база туннел созунге даяныры.
- Хереглээн номун алфавиттиг каталогтан тып, библиотекада бар номнарны ажыглап ооренири.
- Справочниктер, энциклопедиялар, уругларга хамаарышкан журналдарны ажыглап билири база кыска аннотацияларны сумелээн номнарга тургузары.

- Номчаан материалында кол маадырларнын мозу-шынарларын кижинин алдынар ужурлуг дурумнери-биле деннээри.

4-ку класстын оореникчилеринин предметтиг хевирлеттинген турар ужурлуг билиглери:

-Номчаан чуулунге хамаарыштыр бодунун бодалдарын илередип билири, ону аас болгаш бижимел-биле дамчыдып билири.

-Созуглелдин эстетиктиг болгаш мозу-шынарга хамаарыштыр унелиг талаларын бодунун билип турар аайы-биле илередип билири.

Чугаа чорудулгазы болгаш медээлер-биле ажыл (метапредметтиг)

4-ку класстын оореникчилеринин чугаа чорудулгазынын болгаш медээлер-биле ажылдаарынын (метапредметтиг) хевирлеттинген турары:

- утка болгаш дыл-домаанын талазы-биле чедингир созуглелди ун доктаашкыны, интонация болгаш номчулганын дургенин барымдаалап шын, медреселдиг, аянныг номчууру;

- таныш эвес созуглелди номчуурунун дургени 1 минутада 75-80 хире сос;

- чогаалдын адынга болгаш анаа хамаарыштыр чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;

-чогаалдын темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (узундулерни, абзацтарны) дынналдыр номчууру, доктаадып алыры;

а) Хун буруде кылыр ажылдар (регулятивтиг).

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- ооренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;

- башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;

-бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш бодунун, эштерини ажылын унелеп билиринге ооренири;

- бодунун кылыр ужурлуг ажылын планнап билири; салып алган сорулгаларын езугаар ажылын кылып билири;

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- башкы-биле демниг ажылдажышкын уезинде чечен чогаалды ооренип шингээди алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;

- кылып турар ажылдарын ажыл уезинде болгаш ажыл соонда шын азы шын эвес кылып турарын боду сайгарып, шинчилеп билири;

- номчулга талазы-биле бодунун ажылын планнап билири.

б) 4-ку класстын оореникчилеринин эртемге сонургалын ханылыдыры-биле чоруттунган ажылдарнын туннелинде (познавательный)

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- ооредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;

-бодунун назы-харынга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;

-дылдын негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири ;

-белен таблицаларны, схемаларны, созуглелдерни немээри;

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;

- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиг-биле тургузуп билири;

- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;

- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

В) 4-ку класстын оореникчилеринин бот-боттарынын аразында харылзажырынга хамаарыштыр хевирлеттинген турар билиглери (коммуникативтиг):

- аас чугаага диологту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;
- билдинмес чуулдеринге айтырыгларны салып билири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;
- болукке ажылдап ооренири; бодунун бодалындан ангыда эжинин узел-бодалын база дыннап, унелеп билири;
- туннел ундурерде бодунун бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-ооруннун узел-бодалы- биле деннештирип билири;

Оореникчилернин харылзажырынга хамаарыштыр билиглеринин хевирлеттинери:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;
- болук-биле ажыл уезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

«Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы» деп болук

Планнатынган туннел:

- ангы-ангы созуглелдерни ыткыр дынзыг аянынг номчулга, иштинде номчулга болгаш дыннап турар уеде уткаларын шын медеделдиг билип алыры; оларнын онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырнын), созуглелдернин кол уткаларын болгаш кол маадырларын; утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарнын чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыннаан ооредиглиг, эртем- популярлыг болгаш уран-чечен созуглелдерге айтырыгларны салып билири.

«Литературлуг номчулга» деп эртемни ооредиринин унелиг
кол угланыышкыннары

«Литературлуг номчулга» деп эртемни эге школанын 2-4 класстарынга ооредирин барымдаалаан 2 кол угланыышкын бар:

1. чугаа болгаш номчулга ажыл-чорудулгазынын хевирлери;
2. уругларнын номчукчу ажыл-чорудулгазы.

Чугаа болгаш номчулга ажыл-чорудулгазынын хевирлери

Чугаа болгаш номчулга ажыл-чорудулгазынын хевирлери деп кезээнде тыва дыл болгаш торээн чугаа кичээлдеринге ажыглаттынып турар хевирлернин ооредилгеге кол ужур-утказын илереткен:

Дыннаары (аудирование) Чечен чогаалдын янзы-буру жанрларын дыннап тургаш, шингээдири. Дыннаан чогаалынын кол утказын билири, кол болуушкуннарны айтып билири, болуушкуннун сайзырап келгенин дес-дараалаштыары; чогаалдын кол утказы; дыннаан чогаалында логиктиг харылзааларны тургузары. Дыннаан чогаалынга хамаарыштыр сеткил-сагыш хайныышкынныг бодалды илередири.

Номчууру. Хемчээли болгаш жанрынын аайы-биле таарымчалыг чогаалдарны медеделдиг номчууру. Номчулганын сорулгазын угаап билири. Номчуурунун аргазы: будун состеп номчуур. Шын номчууру: чогаал номчулгазынын негелделерин сагывышаан, танывазы созуглелди чазыг чок номчууру. Номчуурунун дургени: созуглелдин утказын медеделдиг, илдик чок номчуур темпини уругга тургузары. Номчуурунун дургенин чоорту улгаттыары. Сорулгазын барымдаалап, номчуурунун хевирин шилири: ыткыр азы иштинде номчууру. Аянынг номчулга: созуглелдин утказынга дууштур орфоэпиянын база интонациянын негелделерин сагып, аянынг

номчууру. Эге школага аянный номчуллага алган билиглери кол ниити болгаш ортумак долу школаларга чечен чогаалды шингээдип алырынга улуг ужур-дузалыг.

«Чугаалаары» болгаш «Бижири» деп кезектер аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынга дузалаар.

Чугаалаары (аас чугаанын культуразы). Монолог – аас-биле чугаа илерединин хевири. Чугаанын хевирлери: тоожуушкун, тодарадып чугаалаары, угаап бодаары. Монологка чугаанын уран-чечен аргаларын ажыглаары (синоним, антоним, деннелге, эпитет). Улуг эвес монолог чугааны тургузары: чогаал дугайында бодунун бодалы; план аайы-биле созуглелди аас-биле чугаалаары; угаап бодаан болгаштодарадкан элементилерни ажыглап, тоожаан аянный аас-биле чогаадыг тургузары. Орус болгаш торээн чогаалында маадырларны деннээри (портрети, ажил-херектери).

Шулук чогаалынын уран номчулгазы (шээжи-биле номчулга).

Диалог чугаа, оон онзагайлары. Чугаалажып турар кижинин дыннап база унелеп билири. Оске бодалды узе кирбейн дыннааш, бузуренчиг болгаш барымдаалыг харыыны бээри. Оске культуранын толээлекчизи-биле чугаалажып тургаш, чугаа этикединин домей болгаш ылгалдыг чуулдерин сагып, чугаалажып билири. Чогаалды сайгарып турда, диалогка киржири. Дыннаан (номчаан) чуулунге бодунун хамаарылгазын илередини: бодалын созуглелди ажыглап тургаш, бадыткаары. Айтырыг салып билири, номчаан чуулунун утказынга хамаарыштыр айтырыгларга харыылап билири. Созуглелди кезектерге чарып, план тургузары. Созуглелди эдerti чугаалаары: кыска, долу, шилилгелиг.

Бижири (бижимел чугаанын культуразы). Бижимел чугаанын негелделери. Бижимел чугаанын утказынын айыткан темазынга дуушкээ. Чогаалга хамаарыштыр берген айтырыглар аайы-биле кыска бижимел чугаа тургузары. Чоорту эдertiглер, кыска чогаадыглар бижири.

Ооредилге болгаш эртем-нептеренгей созуглелдер-биле ажил. Оон дугайында ниити билиг. Торээн дылынга ооредилге болгаш эртем-нептеренгей созуглелдерни шингээдип алыры. Созуглелдернин кол утказын, дылынын уран-чечен аргаларын илередини. Созуглелди уран-чечен кезектерге чарып, кезек бурузунун темазын тодарадкаш, ат бээри. Созуглелде кол состери ангылаары, созуглелди катап тургузар ажилдын планын тургузары. Тыва дылдын состери, сос каттыжышкыннары болгаш домактарын орус дылче очулдуруп билири.

Чечен чогаалдын созуглелдери-биле ажил. Чечен чогаалдын созуглелин оске хевирлеринден ылгап билири. Созуглелдин адынын утказы-биле дугжуп турарын тодарадып билири. Аянный номчуурунун бугу аргаларын ажыглап, чечен чогаалдын созуглелинин утказын эдerti чугаалаары. Жанр, кол утказын, сюжедин, композициязынын элементилерин тодарадыры. Созуглелди уткалыг кезектерге чарып, темазын тодарадкаш, кол состери болгаш уран овор-хевирлерин тодарадыры. Маадырларнын характеристиказын кылган ажил-херектеринге, оске маадырларнын чугаазы азы авторнун характеристиказынга даянып, тургузуп билири, оларнын мозу-будуш талазы-биле шынарларын тодарадып билири. Маадырларнын кылган херектерин чылдагааннарын унелеп билири болгаш бодунун хамаарылгазын илередини. Персонажтын характеристиказын тургузарда, портрет, интерьернин ужур-утказы. Маадырларнын ажил-херектерин чугаалап турар чуулдери-биле деннээри. Персонажтын чугаазы база авторнун созу. Созуглелде уран-чечен аргаларны тодарадып билири, оларнын кандыг сорулгалыг ажыглаттынганын тодарадыры. Бойдус чурумалы, оон чечен чугаанын созуглелинге ужур-утказы. Домей темалыг торээн чогаалынын созуглелин орус чогаалдын созуглели-биле деннеп, оларнын домей база ылгалдыг чуулдерин, дылынын уран аргаларын деннээри. Созуглелге таарыштыр чураан чуруктарга чугаа тургузары.

Чечен чогаалдын билиглери. Чечен чогаалдын улугерлерин номчуп, сайгарып турда, таваржы берген литературлуг билиглерни оореникчилерге тайылбырлаары.

Проза болгаш шулук чогаалы, оларны ылгап билири. башкынын удуртулгазы-биле созуглелден дараазында литературлуг билиглерни тып билири: уран овор-хевир, жанр. Сюжет, тема, композиция, кол утказы, кол бодалы, персонаж.портрет, бойдус чурумалы, интерьер, синоним. антоним, эпитет, деннелге, гипербола, диригжидилге, ритм, рифма. Очулга.

Оореникчилернин ажыл-чорудулгазынын хевирлери. Аянын номчулга. Роль аайы-биле номчулга. Узундуну ойнап коргузери. Номчаан чогаалыга даянып, бодунун созуглелин тургузары. Сос-биле чурулга. Эдертиг. Кыска чогаадыг. Тыва дылдан орус дылче, орус дылдан тыва дылче очулдуары. Тыва-орус чоннарнын аас чогаалында домей тывызыктар, улегер домактар, чечен состернин чижектерин тывары. Бодунун тоолдары, улегер домактарын чогаадып тургузары. Тыва-орус чогаалдарны деннеп, оларда домей болгаш ылгалдыг чуулдерни тодарадыры.

Библиографтыг культура. Сумелээн данзыдан херек номун шилип билири. Номнун авторун, каасталгазын кылган чурукчун айтып, допчузу база номнун утказынын дугайында кыска тайылбырын (аннотация) тып билири. Номда чуруктарны чогаалдын тодаргай эпизоду-биле холбап билир

«Торээн чугаа» деп эртемге сайгарар созуглелдернин кол темалары. «Торээн чугаа» номун тургузуп тургаш, темаларны берип кааны езугаар ооредири албан эвес, авторлар боттарынын сумелерин кирип, оскертип болур.

Тыва улустун аас чогаалы. Орус база оске чоннарнын аас чогаалы. Тоолдар. Тоолчургу болгаш тоолчургу тогу чугаалар. Тывызыктар, дурген-чугаалар, узун тыныш, когудуглер, улегер домактар, улустун ырлары, оюн удээн чугаалар дээш о.о. Авторлуг тоолдар.

Темалыг болуктер: Тыва дылым. Ооренип оорен. Чылдын уелери. Киж-бойдустун толу. Бистин бичи оннуктеривис. Тоогу билбес – тоорээр, торел билбес – турээр. Кайгамчыктыг чашкы уем. Ажылга ынактын алдары бедик. Тыва-кайгамчыктыг оран. Тыва чоннун чаагай чанчылдары болгаш ужурлары. Байырланчыг байырлалдар.

Уругларнын номчукчу ажыл – чорудулгазы.

«Уругларнын номчукчу ажыл-чорудулгазы» деп кезээнге оореникчилернин номчуур чогаалдарынын шилилге принциптерин боттандыар. Оларнын иштинде кол принцип – сонургал, дыл, тема база кодурген айтырыгларынын аайы-биле билдингир болуру. Эге школанын оореникчилеринин номчуур ужурлуг чогаалдарын тодарадып тура, жанр аайы-биле чуул-буру болгаш кижизидикчи ужур-уткалыг болурун сагаан. Тыва болгаш орус уруглар чогаалынын алдын фондузун тургузуп турар чогаалдарны кириген.

Оореникчилернин билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чанчылдарынга кол негелделер:

Эге ниити ооредилге черинин доозукчузу «Литературлуг номчулга» деп эртемни ооренген туннелинде:

. бодунун моон сонгаар сайзыраарынга база оске эртемнерни чедишкинниг шингээди алырынга номчулганын ужур-дузазын медереп билген турар болгаш узуктел чок номчулга долгандыр турар хурээлелди, делегейни база бодун билип алырынга чугула арга деп чуулду шингээди алган турар ужурлуг;

. чечен чогаалды буруну - биле унелеп хулээвишаан, номчаан чуулунге хамаарыштыр сеткил-сагыш хайныышкынныг харыыны берип, бодунун бодалын илередип, чугаалажып турар кижизинин бодалын хундулеп билир кылдыр ооренген турар;

. Россиянын оске чоннарынын культура-тоогулуг байлаа база киж торелгетеннулегерлери-биле, ол ышкаш тыва, орус классиктиг уруглар чогаалчыларынын чогаалдары-биле таныжар аргалыг болур. Чогаалдарнын дузазы-биле «эки», «багай», «чоптук чорук», «шынчы чорук», «харыысалга», «алыс кузел»,

«човаачал», «дузааргак», «кээргээчел» деп этиктиг билиглерни угаап, сагыш-сеткил база мозу-будуш талазы-биле унелелдери хевирлеттинген турар ужурлуг;

. амыдыралынга торел. ог-буле, кожа-хелбээ база эп-найыралдыг харылзааларнын чугулазын билип эгелээр болгаш «найырал», «бот-боттарын билчири», «бот-боттарынга дузалажыры», «хундулел», «ынакшыл», «торелзирек» болурунун дугайында билиглерни угаап бодаар аргалыг болур. Ол ышкаш бодунун уе чергези база улуг кижилер-биле харылзаа тударынын негелделери болгаш аргалары-билетаныжып, бодунун болгаш чогаалдын маадырларынын ажил-херектерин деннеп коор билиглери хевирлеттинер;

. Чечен чогаалды уран чуулдун онзагай хевири деп шингээдип, ону уран чуулдун оске хевирлери-биле деннеп ооренип алган турар;

. ооредилге база эртем-нептеренгей литература - биле ажилдаар эге билиглерни алып болгаш практиктиг ажылынга херек медээни тып болгаш ажыглап билир кылдыр ооренип алган турар.

Чугаанын хевирлери болгаш номчукчу ажил чорудулгазынга хамаарыштыр негелделер:

Эге школанын доозукчузунун ооренип алып чуулдери:

. номчулганын сорулгаларын билген турар;

. созуглелдин янзы-буру хевирлеринин утказын медреселдиг хулээп алыры, оларнын тускай хевирлерин тодарадыры, чогаалдын кол бодалы болгаш маадырларын тодарадыры, чогаалдын утказынын аайы-биле айтырыгларга харыылаары, болуушкуннарнын дес-дараалаашкаан тодарадыры, дыннаан азы номчаан ооредилге, эртем-нептеренгей база чечен чогаал созуглелинге айтырыгларны салыры;

. чогаалдын созуглелинге азы берген темага даянып, бодунун бодалын улуг эвес хемчээлдиг монолог чугаа хевирлиг тургузары;

. чугаа этикединин дурумнерин сагып, янзы-буру ооредилге болгаш амыдыралдын байдалдарынга диалог чорудары, номчаан азы дыннаан чогаалын сайгарып турда, диалог чугаага киржири;

. сос-биле ажилдаары;

. номчаан чуулунун утказын билип турар кылдыр темпилиг номчуур;

. хемчээли назы-хар, клазынга дугжуп турар чогаалдарны медреселдиг болгаш аянныг номчуур;

. номчаан чогаалынын мозу-шынар талазы-биле утказын тодарадып, маадырларнын аажы-чанынын алыс ужурун сайгарып, боду туннелдерни кылыр, маадырларнын ажил-херектерин мозу-шынарнын унелелдери-биле дензигуурлээр;

. янзы-буру хевирнин созуглелдерин сайгарары-биле бодун аргаларны ажыглаар: чогаалдын кол бодалын тодарадыр болгаш чылдагаан харылзааларын тодарадыр; созуглелди кезектерге чарып, ат бээр; бодун план тургузар; авторнун маадырга, болуп турар болуушкуннарга хамаарылгазын тодарадыры-биле ажыглаан уран аргаларын тывар;

. эртем-нептеренгей, ооредиглиг база чечен чогаал созуглелинин онзагайын барымдаалап, номчаан азы дыннаан чуулунун утказын дамчыдар; созуглелдин утказын катаптап чугаалаары;

. номчаан чуулун демниг сайгарар, созуглелге азы бодунун дуржулгазынга даянып, бодалын бадыткаар;

. чогаалдын адын азы допчусун коргеш, номнун дугайында билип алыры, берген темага библиотекадан херек номну дууштур шилип тывар;

. берген улегерге даянып, чечен чогаалдын кыска аннотациязын тургузар;

. алфавиттиг каталогту база назы-харынга дуушкен словарьлар болгаш тайылбыр литератураны боду ажыглаа.

Чогаадыкчы ажил-чорудулга

Эге школанын доозукчузу дараазында чуулдерге ооренип алып:

.чечен чогаалды рольдар аайы-биле номчуур;
созуглел-биле ажылдаарынын янзы-буру аргаларын ажыглаар;
чечен чогаалга, чурукчуларнын ажылдарынын репродукцияларынга, чогаалга чураан чуруктарга азы хууда дуржулгазынга даянып, бодунун созуглелин тургузар.

Эге школанын доозукчузу дараазында чуулдерге ооренип алыр аргаларлыг болур:

- созуглелдин утказын чогаадыкчы езу-биле дамчыдып чугаалаар (маадырнын азы авторнун адындан);

- кандыг-бир чогаалга чуруктар чуруур, диафильмнер кылыр;

- чогаалга инсценировка, сценарий азы проект тургузар болуктерге ажылдаар;

- эдертиг бижииринин аргаларын шингээдип алыр.

«Литературлуг номчулга» эртемнин бот-тускайлан болгаш оске эртемнер-биле холбап оореткенинин туннелдери:

Эге школанын доозукчузу дараазында чуулдерге ооренип алыр аргаларлыг болур:

. чечен чогаалды уран чуулдун хевири деп шингээдип алыр;

. чечен чогаал созуглелинин эстетиктиг болгаш мозу-шынарлыг унелелдерин угаап сайгарбышаан, бодунун бодунун бодадын чугаалап билир;

. номчулганын сорулгазын барымдаалап, оон хевирин бодамчалыг шилип алыр;

. чогаалдын маадырынга болгаш ажыл-херектеринге хамаарыштыр бодунун хамаарылгазын илеретпишаан, авторнун туружун тодарадыр;

. бодунун бодадын созуглелге даянып, бадыткап болгаш шынзыдып ;

. бижимел чугаанын хевирлерин практикага ажыглап билир (тоожуушкун – улегерге даянып, созуглелди тургузары; угаап бодаары – айтырыгга бижимел харыы бээри; тодарадып бижири – маадырга характеристика бээри);

. номчаан номунга унелел бижиир;

. темалыг каталог-биле ажылдаар;

. уругларга ундурген солун-сеткуул-биле ажылдаар.

Чечен чогаал билиглери

Эге школанын доозукчузу дараазында чуулдерге ооренип алыр:

. ийи-уш чугула демдектерин онзалап корбушаан, янзы-буру созуглелдернин бодуун сайгарылгазын деннеп тургаш, кылып ооренир;

. калбак чогаалдын созуглелин шулук чогаалынын созуглелинден ылгап билир;

. аас чогаалынын жанрларынын онзагайларын танып билир.

Эге школанын доозукчузу дараазында чуулдерге ооренип алыр аргаларлыг болур:

. чогаал дугайында билиглерни база уран аргаларны ажыглап тургаш, янзы-буру созуглелдернин бодуун сайгарылгазын кылып ооренир;

. чечен чогаалдын автору болгаш маадырынын туружун тодарадып билир;

. кандыг-бир авторлуг созуглелдин улегеринге даянып, шулук азы калбак чогаалдын бир хевирин шенеп бижиир.

4-ку класска торээн чугаа кичээлинин календарь-темалыг планнаашкыны

Неделяда 1 шак

№	Тема	Шагы	Уези
1	Тыва дылын, тыва чонун, Тыва черин- ожууннун уш ыдык дажы. Камнаалынар. Ч.Кара-Куске. Торээн Тывам кижилери. В.Саарымбуу		
2	Эртинелиг бурун Тывам. Ч.Куулар. Чанган куштар. С.Сурун-оол.		
3	Баштайгы сегиржип алыышкын. Х.Ойдан-оол. Кус.А.Пушкин.		
4	Чогаадыг-чурумал «Куску арга» Частырыглар-биле ажыл.		
5	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери. Тывызыктар. Улегер домактар.		
6	Оюн удээн чугаалар. Шимченгир оюннар удээн чугаалар. Дурген-чугаа. Шимченгир оюннар удээн чугаалар.		
7	Чоннун ырлары. Кожамыктар. Камналга. О.Сувакпит.		
8	Ундур имнедипкен. Э.Кечил-оол. Дуза када бергеним. С.Сарыг-оол.		
9	Басня «Маргылдаа». К-Э.Кудажы. Бистин бичии оннуктеривис. Эгерек биле эзирик. Х.Ойдан-оол.		
10	Бистин анчывыс. С.Тока Кушкаштар. Л.Чадамба		
11	Чогаадыг «Куштар-бистин оннуктеривис» Частырыглар-биле ажыл. Бойдустун чажыттары.Саржаг дажыглаан. С.Сарыг-оол.		
12	Хортукке турлагжыыр. М.Эргеп. Анай М.Эргеп. Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым. Кыжын Л.Чадамба.		
14	Баштайгы хар. Х.Ойдан-оол Олегтин оннуктери. Х.Ойдан-оол		
15	Чогаадыг «Кышкы уе»		
16	Частырыглар-биле ажыл. Корунчук биле Сарбашкын. И.Крылов.		
17	Орге биле Куске. С. Сурун-оол Кеземче.Э. Кечил-оол. Соокчугеш. Л.Толстой.		
18	Бойдуска хумагалыг болуулу. Чурек иштинде ок. К-э.Кудажы. Эжеш куштар хоюспанар. С.Комбу. Кизи бойдустун толугу. С.Сарыг-оол. Хун. Ч.Ондар.		

19	КДН. Оннуктер. Е.Танова. Черликпен. С.Тока		
20	Алдын-Кушкаш. Ш.Суван. Шиижекчигеш. С.Сарыг-оол.		
21	Улуургак, билииргек дагаажык. К.Тюлюш <i>Эрнин эреси.</i> Кызыгааржыга. С.Сурун-оол.		
22	Эр кижинин чангыс состуу. А.Арапчор. Стёпа акый биле Егор. С.Михалков. Изиг тулук уе. М.Пришвин.		
23	Ыглапкан хар. К.Ондар Ава дугайында сос. Е.Танова. Кырган-авам келди-ле! Е.Танова		
24	Эдертиг «Иенин чурээ»		
25	<i>Частырыглар-биле ажыл.</i> Уш чуул эртемниг оол. (Тыва улустун тоолу)		
26	КДН. Боралдай ашак. (Тыва улустун тоолу) Сыынак.(Тыва улустун тоолу) Тоолду чуге чажырбазыл? (тыва улустун тоолу) Алдан ала чылгылыг Алаадай-Мерген (Тыва улустун тоолу)		
27	Чогаадыг «Мээн ынак тоол маадырым»		
28	Частырыглар-биле ажыл Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар. Шортан мунган эзир. С.Пюрбю Бортуг дилги. С.Бюрбю		
29	Тергелиг аът. М.Олчей-оол Хаважыгаш. О.Сувакпит.		
30	Эдертиг «Солдаттын чагаазы».арын 223		
31	Моге Союспан.Ийи кыс.Часкы. (Тоолчургу чугаалар) Ойнаксанчыг оюннарым. Оюннар. С.Сарыг-оол		
32	Хуулгаазын кажыктарым. О.Сувакпит. Адазынын айбызынга. Б.Ховенмей. Ивижилер оолдары. Л.Чадамба. Хек (Ненец улустун тоолу) Чанагаш-оол.(Хакас улустун тоолу)		

33	Калдаракты азырап алганым. М.Кенин-Лопсан. Кирген кижээ. М.Олчей-оол. КДН. Оттуг-терге. С.Сарыг-оол Кызыл Сылдыс ордени. О.Саган-оол.		
34	Адазынын дузалакчылары. Н.Ооржак. Чазый хырын башка халдаар. К-Э.Кудажы. Чыл дургузунда ооренгенин хынаары. Туннел кичээл.		